

УДК 330.3 (321)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-2-6>**Кузьменко О.В.**доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економічної кібернетики
Сумського державного університету**Боженко В.В.**кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики
Сумського державного університету**Кіріл'єва А.В.**студентка
Сумського державного університету**Kuzmenko Olha**

Sumy State University

Bozhenko Victoria

Sumy State University

Kirilieva Anastasiia

Sumy State University

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ СОЦІАЛЬНИМИ,
ЕКОНОМІЧНИМИ ТА ПОЛІТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ В КРАЇНІ:
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ¹****STUDY OF COMMUNICATION BETWEEN SOCIAL,
ECONOMIC AND POLITICAL PROCESSES IN THE COUNTRY:
METHODOLOGICAL ASPECT**

У статті представлено результати теоретичного аналізу наявних підходів до дослідження зв'язків між соціальними, економічними та політичними процесами. Розглянуто важливість збалансованого розвитку суспільства та взаємодії всіх його елементів. Проаналізовано наукові праці щодо наявних підходів до досліджень зв'язків між основними державними процесами. З огляду на це виокремлено три основних групи методів дослідження, такі як загальні методи дослідження, пізнавальні підходи, методи емпіричних досліджень. Виявлено, що за допомогою цих підходів можна розглянути те чи інше явище через індивідуальну призму пізнання з різних аспектів. Якісне дослідження соціальних, політичних та економічних процесів дає змогу виявити найбільш перспективні та дієві механізми взаємодії всіх елементів державної системи. Це приводить до формування базису для стабільного функціонування та стрімкого розвитку соціальної, політичної та економічної системи загалом.

Ключові слова: соціальні процеси, економічні процеси, політичні процеси, методологія, методи пізнання.

В статье представлены результаты теоретического анализа существующих подходов к исследованию связей между социальными, экономическими и политическими процессами. Рассмотрена важность сбалансированного развития общества и взаимодействия всех его элементов. Проанализированы научные работы касательно существующих подходов к исследованию связей между основными государственными процессами. С учетом этого выделены три основные группы методов исследования, такие как общие методы исследования, познавательные подходы, методы эмпирических исследований. Выявлено, что с помощью этих подходов можно рассмотреть то или иное явление через индивидуальную призму познания с разных аспектов. Качественное исследование социальных, политических и экономических процессов позволяет выявить наиболее перспективные и действенные механизмы взаимодействия всех

¹ Роботу виконано в межах науково-дослідної теми «Моделювання та прогнозування соціо-економіко-політичної дорожньої карти реформ в Україні для переходу на модель стійкого зростання» (номер державної реєстрації 0118U003569).

элементов государственной системы. Это приводит к формированию базиса для стабильного функционирования и стремительного развития социальной, политической и экономической системы в целом.

Ключевые слова: социальные процессы, экономические процессы, политические процессы, методология, методы познания.

The article presents the results of theoretical analysis of existing approaches to the study of relations between social, economic and political processes. The importance of balanced development of society and interaction of all its elements is considered. The analysis of scientific researches on existing approaches to the research of connections between the main state processes has been carried out. Based on this, three main groups of research methods are identified, namely: general research methods; cognitive approaches; methods of imperial research. It is revealed that using these approaches it is possible to consider one or another phenomenon through the individual prism of knowledge from different parties. Thus, each approach explains a certain part of the content of the policy world. Thus, psychological, behavioral and normative – value approaches are oriented on taking into account the settings, interests and goals of different social groups. The institutional approach is mainly studied by political actors and objects of social interactions (social institutions, organizations, parties), structural and functional – reflecting the connections and relations of social actors and objects, their internal structure and dynamics. System and activity approaches study the processes of regulation and harmonization of social interests of political actors, social groups, management activities, setting goals and choosing ways to achieve them, comparing costs and resources. The analysis of social, political and economic processes enables to identify the most promising and most effective mechanisms of interaction of all elements of the state system. This, in turn, leads to the formation of a basis for the stable functioning and rapid development of the social, political and economic system as a whole. In analyzing existing approaches to researching the links between social, economic and political processes, it came to the conclusion that in order to obtain the most rational and effective reforms it is necessary to understand and investigate the mechanisms of the relationship between modern state processes. It is precisely thoughtful and sophisticated decisions that should be the basis of a new stage of development.

Key words: social activity, economic processes, political processes, methodology, methods of cognition.

Постановка проблеми. Нині Україна перебуває на етапі активних реформ та нововведень, що суттєвим чином трансформують різні сфери суспільного життя. Задля забезпечення сталого розвитку нашої країни необхідно створити сприятливі умови для реалізації невикористаного потенціалу всіх сфер діяльності.

Устрій держави формується за рахунок трьох основних складових державної системи, а саме соціальної, економічної та політичної, які складають базис функціонування будь-якого суспільства. Форми та характер участі громадянськості є ключовими факторами, що визначають якість та відкритість політичних процесів у країні. Рівень їхнього розвитку обумовлює характер демократичних перетворень у суспільстві. Тяжіння до використання псевдодемократичного режиму в країні, де відбувається процес прискореної модернізації, є переважно наслідком недостатнього рівня політичної участі та громадянської свідомості населення.

Представники всіх структур влади постійно врегульовують тиск суперечливих економічних та соціальних інтересів між різними верствами населення. В політичному просторі визначаються можливість реалізації економічних інтересів тих чи інших суспільних груп, здатність політичного діяча об'єднати й узаконити інтереси різних суспільних сил шляхом відповідних

економічних важелів, насамперед механізмів економічного стимулювання. Для збалансованого розвитку суспільства слід відповісти на важливе питання щодо дослідження взаємодії між соціальними, економічними та політичними процесами, які утворюють придатне для розвитку середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження наукових основ сталого розвитку зробили такі науковці, як Л.В. Привалова, О.В. Будько, В.О. Власенко. Зокрема, Л.В. Привалова, О.В. Будько, В.О. Власенко [14] акцентували увагу на нормативно-правовій базі у сфері реалізації цілей та завдань сталого розвитку, екологічній економіці, моделях сталого розвитку та політичних процесах України.

У працях вітчизняних дослідників розглядаються як загальні питання теорії та практики комунікації (Г.О. Почепцов [15]), так й окремі напрями політичної комунікації (О.І. Литвиненко, С.В. Шомова, Ю.М. Ганжуров, А.С. Соловйов, О.І. Шейгал).

Серед найбільш відомих авторів, що розглядали доктрини інституціоналізму, слід назвати Дж. Гелбрейта, Р. Коуза, Д. Норта [16]. Вони пояснювали основні засади політичної організації та її комунікації із суспільством. Доречно зазначити, що економічні та соціо-

логічні доктрини інституціоналізму та неінституціоналізму ґрунтуються на ідейній спадщині класичного економічного лібералізму А. Сміта й Д. Рікардо, ринковій економіці, що регулюється державою (кейнсіанство), філософії позитивізму та солідарності (О. Конт, Е. Дюркгейм), теорії керуючих (бюрократичних) організаційних структур (М. Вебер) [17], теорії прав власності (Р. Коуз, А. Алчіан) [18], теорії суспільного вибору (К. Ерроу, Дж. Бьюкенен), новій економічній теорії (Д. Норт), теорії агентів (Дж. Стігліц), трансакційній організації (О. Уільямсон) тощо.

На думку Дж. Гольдстайна, джерелом становлення та розвитку глобального суспільства є світовий спосіб виробництва, який приводить до незмінної сукупності незмінних елементів, пов'язаних між собою незмінними відносинами (функціями).

Багато дослідників, таких як Д.О. Кімова, М.Г. Братасюк, Т.В. Василевська, В.О. Годзенко, І.М. Жароїд, В.В. Князєв, О.І. Мельников, Н.І. Нижник [19], у своїх працях приділяють значну увагу питанням формування й розвитку громадянського суспільства, взаємодії громадянського суспільства, зокрема особи та держави.

Метою статті є аналіз та систематизація наявних методологічних підходів до дослідження зв'язків між соціальними, економічними та політичними процесами в країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні система державного регулювання та механізми її забезпечення значною мірою трансформувалися, що обумовлене запровадженням великої кількості реформ та новацій в економічній та соціальних сферах життя, а також системі державного управління. Соціально-економічна та політична системи потребують детального вивчення та прогнозування подальшого розвитку. Отже, чим вище рівень дослідження та розроблення прогнозу, тим достовірніше та ефективніше результат прогнозування, який дасть змогу знайти правильний курс розвитку та вносити корективи у вирішення наявних проблем [1].

Дослідження соціальних, політичних та

економічних процесів дає змогу виявити найбільш перспективні та дієві механізми взаємодії всіх елементів державної системи. Це приводить до формування базису для стабільного функціонування та стрімкого розвитку соціальної, політичної та економічної системи загалом. Метою дослідження державних процесів є спроможність держави оперативного реагувати на будь-які види вимог різних верств населення та зацікавлених сторін усередині країни та здатність приймати глобальні виклики в різних сферах діяльності як на національному, так і на міжнародному рівнях [2].

У дослідженні політичних, економічних та соціальних процесів важливу роль відіграють певні механізми та способи пізнання, які дають можливість всебічно розглянути те чи інше явище. До таких підходів до дослідження відносять методи аналізу, перевірки, порівняння; метод оцінювання політичного чи економічного середовища та їх впливу на соціальну структуру; математичні методи аналізу та моделювання; історичні методи дослідження; метод оцінювання аксіологічної складової державних процесів тощо. Існують певні низки підходів, які групуються за певними особливостями. Проаналізувавши наявні напрацювання вітчизняних та закордонних науковців щодо дослідження зв'язків між соціальними, економічними та соціальними процесами у державі, вважаємо доцільним виокремити такі групи наукових підходів, як загальні методи, пізнавальні методи, а також методи емпіричних досліджень (рис. 1).

Рис. 1. Систематизація методологічних підходів до дослідження зв'язків між соціальними, політичними та економічними процесами в країні

Кожен з підходів заслуговує на увагу та є важливим під час дослідження державотворчих процесів у різних сферах суспільного життя. Різниця між цими підходами полягає в тому, що окремий підхід спрямовується на певний об'єкт, який притаманний тій чи іншій ситуації та має специфічну інтерпретацію. Крім цього, в основі кожного підходу лежить відповідне методологічне забезпечення, наприклад історичний чи порівняльний, які потребують особливих знань допоміжних наук. Таким чином, науковці до дослідження зв'язків між економічними, політичними та соціальними процесами в межах вищезазначених підходів дотримуються двох течій, таких як традиціоналістська (висвітлює якісні методи класичної та інституційної методології) та біхевіористська (дотримується «точних», емпіричних та кількісних методів) [3].

Розглянемо детальніше кожен з підходів до дослідження зв'язків між соціальними, політичними та економічними процесами. Першу групу підходів складають загальні методи дослідження, що включають систему специфічних наукових методів.

Нормативно-ціннісний підхід – метод, який визначає значення певних процесів для суспільства й особистості загалом. Нормативно-ціннісний підхід оцінює державне середовище, яке оточує суспільство, а також дає змогу створити ідеальну модель оптимального політичного устрою суспільства та шляхи досягнення ефективного розвитку за рахунок аксіологічних методів взаємозв'язку.

Соціологічний підхід спрямований на дослідження відношення політичного середовища до життя суспільства в усіх його проявах. Соціологічний підхід спрямований на аналізування та збирання інформації щодо стану соціальних, економічних та політичних процесів у країні за рахунок таких методів дослідження, як опитування, анкетування, різноманітні експериментальні та статистичні аналізи. Сьогодні за допомогою соціологічного підходу до дослідження державотворчих процесів можна розкрити вплив політичних дій на всі сфери діяльності та людину загалом [5; 6].

На протиположний соціологічному підходу існує антропологічний, який передбачає домінування особистості в поясненні державних процесів. Антропологічний підхід розглядає проблему через призму людського бачення. Він бере до уваги базові потреби кожної людини, на основі чого базуються подальші шляхи розвитку подій. Таким підхід на перше місце висуває права та свободи людини для того, щоби показати перевагу антропологічного чинника.

Інституційний підхід має на меті вивчення нормативної бази та дослідження всіх можли-

вих змін у законодавстві та всіх нормативно-правових актах для достовірного подання інформації, яка буде актуальною саме під час дослідження соціальних, політичних та економічних процесів. У цьому підході основна увага приділяється політичній інфраструктурі (парламенту й уряду, політичним партіям, комітетам, механізмам поділу влади між Президентом та прем'єр-міністром, виборчому процесу). Аналіз ґрунтується на основі дослідження сформованих та суспільно укорінених політичних форм.

Разом з інституційним методом є юридичний метод, який спрямовується на аналізування процедур діяльності виконавчої влади. Цей підхід є дуже актуальним в Україні через слабку нормативно-правову базу. Вивчення цього підходу дасть змогу вдосконалювати та підвищувати правову культуру в країні.

Історичний підхід заснований на вивченні явищ у їх послідовному часовому розвитку, дослідженні минулого, сьогодення й майбутнього. Він вимагає хронологічної фіксації політичних подій та фактів, їх дослідження в часовому розвитку, виявлення зв'язку сьогодення, минулого й майбутнього. Цей метод має перевагу тоді, коли необхідна історична послідовність подій.

Основоположним підходом до дослідження будь-якого процесу є порівняльний метод. Він передбачає зіставлення схожих між собою або зовсім різних явищ. Завдяки цьому методу можна виявити загальні та специфічні особливості кожного досліджуваного явища. Саме застосування порівняльного методу дасть змогу всебічно проаналізувати кожен процес державного регулювання та зацікавлених сторін. Завдяки цьому підходу можна спиратись на закордонний досвід у тих чи інших аспектах, а також отримувати необхідний досвід.

Біхевіористський («поведінковий») метод припускає вивчення процесів за допомогою конкретних досліджень політичної та економічної поведінки в різних громадських та професійних групах, його типологізації та моделювання [3]. Застосування біхевіористського методу в політології ґрунтується на переконанні, що політика як суспільне явище має перш за все індивідуальний вимір, тому всі групові форми діяльності вона прагне вивести саме з аналізу поведінки індивідів, поєднаних груповими зв'язками [1; 7].

Наступним розглянемо функціональний підхід. Особливостями цього методу є те, що завдяки ньому відбувається розподіл певних повноважень та обов'язків. Функціональний підхід розглядає залежність між різними явищами, наприклад рівнем економічного розвитку та державного регулювання в країні;

кількістю робочих місць та якістю життя населення. Цей підхід ґрунтується на конкретних та достовірних соціальних, економічних та політичних фактах.

Наступну групу підходів до дослідження економічних, політичних та соціальних процесів складають пізнавальні підходи, які включають сукупність загальнологічних наукових методів, а саме індукцію та дедукцію, аналіз і синтез, поєднання історичного та логічного аналізу, моделювання, уявний експеримент, математичні, кібернетичні, прогностичні та інші подібні методи. Ключовим підходом у системі пізнавальних методів є комунікативний. Комунікації під час зв'язку між державними процесами є найважливішим елементом, адже саме комунікації є зв'язним елементом та предметом порозуміння всіх сторін. Через комунікації населення та державні органи країни налагоджують порозуміння один з одним. У межах цього підходу вкрай важливим є донесення первинної інформації інформаційними потоками без додаткових виправлень.

Метод моделювання передбачає аналізування та оцінювання суспільних процесів і явищ шляхом розроблення та реалізації моделі, що дає змогу наочно представити ступінь і характер зв'язку між процесами, а також визначити подальші тенденції їх розвитку [8].

Ще одним пізнавальним методом є логічні підходи, які дають змогу дати різноманітні характеристики відповідним подіям. Логічні підходи беруть початок від таких наук, як філософія, соціологія та економіка.

Наступним системно важливим підходом є психологічний, який має певну схожість з антропологічним, проте він приділяє увагу окремому індивідууму та його пристосуванню в навколишньому середовищі. Такий підхід досліджує дуже гострі питання, пов'язані із соціальною адаптованістю та готовністю приймати в своє оточення людей, які відрізняються від інших. Проблема інклюзії гостро постає та потребує детального й обґрунтованого дослідження. Завдяки психологічному підходу можна вирішити багато труднощів зв'язку між соціальними, психологічними та політичними явищами. Психологічний підхід ґрунтується на вивченні суб'єктивних особливостей людей, рис характеру та манер поведінки. В основу цього методу покладені найбільш значимі ідеї Аристотеля, Сенеки, Макіавеллі, Руссо, Гоббса та інших філософів про співвідношення особистості й влади. Цей підхід дає змогу вивчати політичні та соціальні явища з огляду на їх індивідуальність та особливість.

Системний підхід розглядає різні галузі суспільної діяльності як єдину цілісну систему.

Завдяки системному підходу можна визначити місце кожної частини суспільного життя населення в механізмі державотворення. Практика свідчить про те, що найбільш раціональним є застосування цього методу для вирішення широкого кола неформалізованих проблем політичного життя, зокрема ухвалення управлінського рішення, аналізування політичного середовища ситуації, прогнозу політичного розвитку, оцінювання ризиків і загроз.

Третю групу пізнавальних засобів дослідження зв'язків між економічними, політичними та економічними процесами складають методи емпіричних досліджень, які дають змогу отримувати первинну інформацію про політичні факти.

Основою таких методів є математичний аналіз та статистичні дані, які ґрунтуються на таких первинних методах збирання та оброблення інформації, як аналіз літературних джерел та документів, що дає змогу дізнатися про події, які відбувалися в той чи інший період часу, та порівняти етапи розвитку будь-якого явища. До групи методів емпіричного дослідження також відносять анкетування, яке допомагає зібрати інформацію щодо досліджуваного процесу, на основі чого можна зробити певні прогнози; ділові ігри та мозковий штурм, які допомагають знайти нові шляхи вирішення певних проблем із залученням нестандартних ідей та підходів; метод спостереження, тобто спосіб збирання первинної інформації шляхом прямої та опосередкованої реєстрації дослідником подій та умов, в яких вони мали місце [11].

Найбільш широке застосування емпіричні методи знаходять у прикладній політології. Теоретичними засадами цих підходів є такі парадигми:

- особистісний вимір діяльності держави (історично набуті та складені суспільні риси поведінки людей, які впливають на рішення державних службовців);
- домінування психологічних мотивів у поведінці;
- розмежування фактів та цінностей (кожне прийняття рішення має бути обґрунтоване певними реальними фактами, а не лише суб'єктивними судженнями);
- застосування різних методів пізнання для отримання найточніших результатів;
- використання математичних та статистичних методів для формалізації теоретичних результатів і наочного вираження отриманих результатів.

Кожен з підходів пояснює певну частину змісту світу політики. Так, психологічний, біхевіористський та нормативно-ціннісний підходи орієнтовані на врахування установок, інтересів

та цілей різних соціальних груп. Інституційний підхід вивчає переважно політичних суб'єктів та об'єкти суспільних взаємодій (соціальні інститути, організації, партії), структурно-функціональний підхід відображає зв'язки та відносини соціальних суб'єктів й об'єктів, їх внутрішню структуру й динаміку. Системний та діяльнісний підходи вивчають процеси регулювання та узгодження соціальних інтересів політичних суб'єктів, соціальних груп, діяльність з управління, постановки цілей та вибору засобів їх досягнення, порівнюючи витрати й ресурси.

Висновки з проведеного дослідження. Сучасний етап розвитку нашої держави характеризується активним вжиттям комплексу заходів, які охоплюють різні сфери суспільного життя. Для того щоб отримати максимально

раціональні та дієві реформи, потрібно розуміти та досліджувати механізми взаємозв'язку між сучасними соціальними, політичними та економічними процесами. Саме виважені та досконалі рішення повинні стати основою нового етапу розвитку, оскільки ефективність прийнятих управлінських рішень залежить здебільшого від правильності вибору відповідного методологічного забезпечення під час аналізування економічних, соціальних та політичних процесів у країні.

Перспективним напрямом дослідження у межах цієї проблематики є оцінювання рівня біфуркаційних трансформацій в економічному, соціальному та політичному розвитку країни внаслідок військово-політичного конфлікту та анексії Криму.

Список використаних джерел:

1. Особливості застосування соціально-політичного прогнозування в системі державного управління в Україні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Pinchuk.pdf>.
2. Політологічні парадигми і методи: філософсько-категоріальні підходи до аналізу та систематизації. URL: <http://social-science.com.ua/article/426>.
3. Воронянський О.В., Кулішенко Т.Ю., Скубій І.В. Політологія : підручник. Харків : ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2017. 179 с.
4. Дюверже М. Политические партии / пер. с фр. Л.А. Зимина. 4-е изд. Москва : Академический Проект ; Трикста, 2007. 540 с.
5. Зажигаев Б.В. Политический процесс в Украине: реальность и тенденции эволюции государственности (1991–2005 гг.) : монография. Киев : КиМУ, 2009. 462 с.
6. Солдатенко В.Ф., Бевз Т.А., Горбатенко В.П. та ін. Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій : монографія. Київ : Парлам. вид-во, 2009. 536 с.
7. Телешун С.С. Нові українські політичні реалії і процес формування засад громадянського суспільства. *Політичний менеджмент*. 2008. № 1. С. 3–8.
8. Социальная работа / под общ. ред. В.И. Курбатова. Ростов-на-Дону : Феникс, 1909. 576 с.
9. Аришнова В.И., Лепский В.Е. Проблемы субъектов социального проектирования и управления. Москва : Когито-Центр, 2006. 256 с.
10. Beidernikl G. Evaluating Policy Networks – Abilities and Constraints of Social Network Analyses. *Metodoloski zvezki*. 2004. Vol. 1. No. 2. P. 441–454.
11. Borzel T. Organizing Babylon – On the Different Conceptions of Policy Networks. *Public Administration*. 1998. Vol. 76. No. 2. P. 253–273.
12. Borzel T. What's So Special about Policy Networks? An Exploration of the Concept and Its Usefulness in Studying European Governance. URL: <http://eiop.or.at/eiop/texte/1997-016a.htm>.
13. Carpenter D., Esterling K., Lazer D. Information and Contact – Making in Policy Networks: A Model with Evidence from the U.S. Health Policy Domain. URL: <http://www.ksg.harvard.edu/prg/lazer/contact.Pdf>.
14. Власенко Н.А. Теория государства и права : научно-практическое пособие для самостоятельной подготовки студентов всех форм обучения. Москва : Юриспруденция, 2009. 423 с.
15. Почепцов Г.О. Інформаційна політика : навчальний посібник. 2-ге вид. Київ : Знання, 2008. 663 с.
16. North D.C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge : Cambridge University Press, 1990.
17. Вебер М. Політичні спільноти і господарство. *Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика*. Київ, 1998. С. 87–113.
18. Alchian A., Allen W.R. Exchange and Production: competition, coordination and control. Belmont, CA : Wadsworth Publishing Company, 1964.
19. Братасюк М.Г. Громадянське суспільство як суб'єкт захисту прав людини. *Конституційно-правові академічні студії*. 2017. Вип. 1. С. 11–17.